

EHTIYOJ FAOLLIKNI YUZAGA KELTIRUVCHI TURTKI SIFATIDA

JO'RAYEVA XOLIDA YUSUFALI QIZI
XAYRULLOYEVA GULBAHOR ABDULLO QIZI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Psixologiya ta'lim yo'nalishi 112-Ps-24 guruh talabalari

SHOMUROTOV ULUGBEK MELIKBOBOYEVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Pedagogika fakulteti, Pedagogika va
psixologiya kafedrası o'qituvchisi (maqola ilmiy raxbari)

ulugbekshomurotov986@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

ANOTATSIYA: Ushbu maqolada ehtiyoj tushunchasi va uning inson faoliyatidagi roli yoritiladi. Ehtiyoj shaxsning ichki holati sifatida uning faolligini yuzaga keltiruvchi asosiy turtki ekanligi ilmiy-nazariy manbalar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, ehtiyojning biologik va ijtimoiy turlari, ularning motivatsiya jarayonidagi o'rnini hamda ehtiyoj–maqsad–faollik o'zaro bog'liqligi izohlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, har qanday faoliyatning boshlanishi va davom etishi inson ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ehtiyojlar qondirilgan sari yangi, yanada yuqori darajadagi ehtiyojlar shakllanadi.

Kalit so'zlar: ehtiyoj, faollik, motivatsiya, turtki, maqsad, biologik ehtiyojlar, ijtimoiy ehtiyojlar.

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматривается понятие потребности и её роль в человеческой деятельности. Потребность анализируется как внутреннее состояние, выступающее основным стимулом, вызывающим активность. Раскрываются биологические и социальные виды потребностей, их значение в процессе мотивации, а также взаимосвязь между потребностью, целью и деятельностью. Результаты исследования показывают, что любая деятельность начинается и поддерживается потребностями человека, а после удовлетворения одной потребности возникают новые, более высокие.

Ключевые слова: потребность, активность, мотивация, стимул, цель, биологические потребности, социальные потребности.

ANNOTATION: This article explores the concept of need and its role in human activity. Need is analyzed as an internal state that acts as the main driving force in generating activity. The study highlights the types of biological and social needs, their place in the motivation process, and the interrelation between need, goal, and activity. The findings indicate that any activity begins and continues due to human needs, and once a need is fulfilled, new and higher-level needs emerge.

Keywords: need, activity, motivation, stimulus, goal, biological needs, social needs.

Kirish: Inson faoliyatining boshlanishi va davom etishi tasodifiy jarayon emas. Uning orqasida muayyan ichki kuch — ehtiyoj turadi. Psixologik adabiyotlarda ehtiyoj shaxsning ichki talabini ifodalovchi holat bo‘lib, u insonni harakatga undovchi asosiy turtki sifatida talqin qilinadi. Demak, ehtiyoj — bu faollikning manbai, motivatsiyaning boshlang‘ich nuqtasidir. Mazkur referatda ehtiyoj va faollik o‘rtasidagi bog‘liqlik, ehtiyojlarning turlari va inson rivojidagi o‘rni ilmiy manbalar asosida yoritiladi.

Ehtiyoj tushunchasining ilmiy talqinlari yuzaga keladi. Psixologiyada ehtiyojga bir nechta ta’riflar berilgan: A.N.Leontev fikricha, ehtiyoj — bu organizmning muayyan sharoitga bo‘lgan ichki talabidir. Faoliyat aynan ehtiyoj tufayli yuzaga keladi. S.L.Rubinshteyn ehtiyojni “faoliyatni motivlovchi kuch” sifatida izohlaydi. Maslou esa ehtiyojni insonni rivojlanishga undovchi iyerarxik tizim sifatida ko‘rsatadi. Shunday qilib, barcha olimlar bir fikrda: ehtiyoj bo‘lmasa — faoliyat ham bo‘lmaydi.

Ma’naviy-intellektual ehtiyojlar — bilim olish, ijod qilish, o‘zini rivojlantirish. Maslou piramidasiga ko‘ra, ehtiyojlar pastdan yuqoriga o‘sib boradi: Fiziologik → Xavfsizlik → Muloqot → Hurmat → O‘zini namoyon qilish. Psixologik va pedagogik nuqtai nazardan ahamiyati Ehtiyoj motivatsiyani uyg‘otadi. Faollikning sifatini belgilaydi. Shaxsning rivojlanish sur’atini aniqlaydi. Tarbiya va ta’lim jarayonida o‘quvchi ehtiyojiga mos yondashuv samaradorlikni oshiradi. Masalan, o‘quvchida bilishga ehtiyoj uyg‘otilsa, u majburiyat bilan emas, qiziqish bilan o‘qiydi. Ehtiyoj – bu shaxsni harakatga undaydigan va faollikni keltirib chiqaradigan asosiy turtki. Uning asosida insonning hayotini davom ettirish, farovonligini ta’minlash va o‘zini yaxshiroq his qilishga qaratilgan turli xil ehtiyojlar yotadi, masalan, oziq-ovqat, uy-joy, kiyim-kechak, ijtimoiy aloqalar, o‘zini hurmat qilish va o‘zini rivojlantirish kabi ehtiyojlar. Bu ehtiyojlar ma’lum bir yo‘nalishda harakatlanishga va ma’lum bir faoliyatni amalga oshirishga majbur qiladi.

Ehtiyojning faollikni yuzaga keltiruvchi turtki sifatida roli:

- Motivatsiya: Ehtiyojlar insonni muayyan maqsadlarga erishish uchun harakatlanishga undovchi asosiy motivatsiya manbai hisoblanadi.
- Faollik: Ehtiyojlar insonni faol harakatga, masalan, oziq-ovqat izlash, ish topish, ta’lim olish kabi faoliyatlarga undaydi.
- His-tuyg‘ular: Ehtiyojlar inson his-tuyg‘ularini ham shakllantiradi. Masalan, ochlik hissi uni ovqatlanishga undaydi. Bu his-tuyg‘u faoliyatni rag‘batlantiruvchi kuchdir.

- O'zgarish: Ehtiyojlarning o'zgarishi ham inson faoliyatining o'zgarishiga sabab bo'ladi. O'zgaruvchan ehtiyojlar insonni yangi faoliyatlarni o'rganishga va yangi yo'llarni izlashga undaydi.

Ehtiyojning turlari:

1. Biologik ehtiyojlar: Oziq-ovqat, suv, uy-joy, uyqu.
2. Ijtimoiy ehtiyojlar: Do'stlik, sevgi, oila, ijtimoiy aloqalar.
3. Ma'naviy ehtiyojlar: Ta'lim, o'zini rivojlantirish, kasbiy o'sish.

Bu ehtiyojlar insonning hayotidagi asosiy yo'nalishlarni belgilab beradi va uning faoliyatini to'g'ri yo'nalishga qaratishga yordam beradi. Ehtiyojlar — organizm, inson shaxsi, ijtimoiy guruh, umuman jamiyatning hayot faoliyatini saqlab turish uchun zarur bo'lgan narsalarga talab, muhtojlik. Nazariy va amaliy iqtisodiyotning fundamental kategoriyalaridan biri. Ehtiyojlar sub'yekt bilan uning faoliyati o'rtasidagi bog'lanishlarni ifoda etadi va maqsadlar, mayllar, intilishlarda va pirovardida hattharakatlar, fe'latvorda yuzaga chiqadi.

Faoliyat sohasiga qarab mehnatga, bilimga, muloqotlarga; ob'yektiga qarab moddiy, ma'naviy; sub'yektiga ko'ra yakka (shaxsiy), guruh, jamoaviy, ijtimoiy ehtiyojlar bo'lishi mumkin. Ehtiyojlarning umumiy qonuniyati — ularning umuman bevosita inson faoliyatiga, xususan, ijtimoiy ishlab chiqarish ga bog'liq bo'lishidir. Ayni payda faollikka undovchi kuch bo'lgan ehtiyojlar, o'z navbatida, hayot sharoitlariga tanlama ta'sir ko'rsatadi, ularning o'ziga xos tomonlarini belgilaydi, u yoki bu faoliyat usullarini va ehtiyojlarni qondiradigan predmetlar ishlab chiqarishni rag'batlantiradi. Masalan, bir vaqtlar kishilarda avtomobilga paydo bo'lgan ehtiyojlar ularni yaratish yo'lida izlanishlarning boshlanishiga sabab bo'ldi, butun bir sanoat tarmog'ining paydo bo'lishiga olib keldi. Tarixan ehtiyojlar o'sib boradi, ular xilmaxil, o'zgaruvchan, tuzilmaviy o'zgarishlarga uchrab turadi.

Ehtiyojlar tizimida iqtisodiy ehtiyojlar asosiy o'rinda turadi. Ularga birinchi navbatda, moddiyashyoviy ehtiyojlar (moddiy va ma'naviy) — oziq-ovqat mahsulotlariga, kiyimkechak, axborot vositalari (gazeta, kitob va boshqalar)ga ehtiyojlar, shuningdek, iqtisodiy ehtiyojlar tuzilmasida oliy o'rinda turadigan mehnat qilish, ta'lim olish, sog'liqni saqlash ehtiyojlari kiradi. Iqtisodiy ehtiyojlarni ham ularni ro'yobga chiqaradigan sub'yektlariga qarab tasniflash mumkin (shaxsiy — yakka, jamoa va ijtimoiy — umumiy ehtiyojlar). Bozor munosabatlari sharoitlarida iqtisodiy ehtiyojlar pul bilan vositalanadi va talab sifatida yuzaga chiqadi (qarang Talab va shaklif). Ishlab chiqarish va ehtiyojlar o'rtasidagi teran ichki bog'lanishlar ehtiyojlarning o'sib borishi qonunida o'z ifodasini topadi. Iqtisodiyotning butun tarixini eng oddiy ehtiyojlardan tobora har tomonlama rivojlangan inson ehtiyojlarining shakllanishiga o'tish tarixi tarzida qarash mumkin.

Xulosa: Demak, ehtiyoj inson faolligining bosh manbai hisoblanadi. Har qanday harakat, tashabbus, ijod yoki mehnat ortida aynan ehtiyoj turadi. Ehtiyoj qondirilishi

bilan yangi ehtiyojlar paydo bo‘ladi — bu esa insonning uzluksiz rivojlanishiga olib keladi. Shu sababli, psixologiya va pedagogikada shaxs ehtiyojlarini to‘g‘ri aniqlash va ularni ijobiy yo‘naltirish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Leontev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. — Moskva: Nauka, 1975.
2. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. — Moskva: Pedagogika, 1989.
3. Maslou A. Motivatsiya va shaxsiyat. — Nyu-York: Harper & Row, 1954.
4. Karimova V. Psixologiya. — Toshkent: O‘qituvchi, 2002.
5. G‘oziev E. Umumiy psixologiya. — Toshkent: Fan, 2010.
6. Zimnyaya I.A. Pedagogik psixologiya. — Moskva: Logos, 2001.
7. Xayrullayev M. Shaxs motivatsiyasi va ehtiyojlar tizimi. — Toshkent: Ma’naviyat, 2015.